

Türk dünyasının istiqlal şairi – Bəxtiyar Vahabzadə

İsa Həbibbəyli

Akademik

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının prezidenti

E-mail: isa.habibbeyli@science.az

Annotasiya. Məqalədə Azərbaycanın görkəmli şairi, Azərbaycan ədəbiyyatının və şeirinin təkrarsız nümunələrini yaradan Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadənin zəngin ənənələrə malik olan yaradıcılığında bəhs olunur.

XX əsrin yetmiş-səksəninci illərindən etibarən Azərbaycanda milli istiqlal ədəbiyyatının yeni mərhələsinin yaranması zəminində Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə, Xəlil Rza Ulutürk, Məmməd Araz və başqaları yeni dövr Azərbaycan milli istiqlal ədəbiyyatının yaradıcıları kimi meydana çıxmışlar. Bu sahədə Bəxtiyar Vahabzadənin özünəməxsus böyük xidmətləri vardır. Ölkənin bütövlüyü və xalqın birliyi məsələsi Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadənin yaradıcılığında geniş yer tutur. Demək olar ki, B.Vahabzadə bu mövzuya yaradıcılığının əlli ildən artıq davam edən bütün mərhələlərində müraciət etmişdir. Sovet hakimiyyəti illərində o, əsərlərində milli birlik şüurunu formalaşdırmaq məsələsinə xüsusi önəm vermişdir.

Milli istiqlalın böyük qarçısı Bəxtiyar Vahabzadənin parlaq adı və böyük sənəti Azərbaycanın və ümumən türk dünyasının əbədi milli sərvətidir. Dünya şeir mədəniyyəti üçün də Bəxtiyar Vahabzadənin poeziyası fərqli və qiymətli bir səhifədir.

Açar sözlər: Bəxtiyar Vahabzadə, milli istiqlal ədəbiyyatı, xalq şairi, milli-mənəvi özünüdərk

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 26.09.2025; qəbul edilib – 10.10.2025

Independence poet of the Turkic world – Bakhtiyar Vahabzade

İsa Habibbeyli

Academician

The President of the Azerbaijan National Academy of Sciences

E-mail: isa.habibbeyli@science.az

Abstract. In the article is dealt with the rich creativity of a prominent People's Poet of Azerbaijan Bakhtiyar Vahabzade, who created unique examples of Azerbaijani literature and poetry.

In the 1970s and 1980s of 20th century, when a new phase of national independence literature had occurred in Azerbaijan, People's Poet Bakhtiyar Vahabzade, Khalil Rza Uluturk, Mammad Araz and others emerged as the creators of a new period of Azerbaijani national independence literature. Bakhtiyar Vahabzade had great contributions in this field. The issue of the integrity of the country and the unity of the people is extensively covered in the creativity of People's Poet Bakhtiyar Vahabzade. It can be said that Bakhtiyar Vahabzade addressed this theme in all stages of his creative work, which lasted for more than fifty years. During the years of Soviet rule, he gave particular importance to the issue of forming a sense of national unity in his works.

The bright name and great art of Bakhtiyar Vahabzade, great herald of national independence is an eternal national treasure of Azerbaijan and the Turkic world in general. Bakhtiyar Vahabzade's poetry is a unique and valuable page for world poetry culture.

Keywords: Bakhtiyar Vahabzade, national independence literature, People's Poet, national spiritual self-awareness

Article history: received – 26.09.2025; accepted – 10.10.2025

Giriş / Introduction

Məlum olduğu kimi, XIX əsrin axırlarından etibarən formalaşmağa başlamış azərbaycançılıq anlayışları tədricən milli kimlik, ana dili, ölkənin coğrafi sərhədləri və sair mövzuları əhatə edərək genişlənməmişdir. XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan ədəbiyyatında artıq “Mənim anam kimdir? Dilim nə dilidir? Haradır Azərbaycan?” kimi ciddi suallara cavab vermək zərurəti meydana çıxmışdır. Cəlil Məmmədquluzadə və Azərbaycan mollaşrəddinçiləri xalqın milli istiqlalını azərbaycançılıqda görmüş, Əli bəy Hüseynzadə və “Füyuzat” ədəbi məktəbinin təmsilçiləri Turana, türk dünyasına, Türkiyəyə qovuşmağı vacib saymış, Nəriman Nərimanov, Behbud ağa Şahtaxtinski və başqaları nicat yolunu Rusiyada görmüşlər. Məhəmməd Əmin Rəsulzadə və Fətəlixan Xoyskinin qurduğu Azərbaycan Demokratik Respublikası müstəqil milli dövlətçiliyin təməlinə çevrilmişdir. Təəssüf ki, cəmiyyəti 23 ay yaşadıqdan sonra Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti süquta uğramış, bundan sonra milli istiqlal uğrunda yenidən mübarizə başlanmışdır. Sovet hakimiyyətinin başlanğıc dövrlərində, xüsusən 1937-ci ildə istiqlalçılara qarşı həyata keçirilən qanlı repressiya tədbirləri bu prosesə ağır zərbə olmuşdur. Nəhayət, Böyük Vətən müharibəsindən sonra Azərbaycan ədəbiyyatında və ictimai fikrində tədricən milli istiqlal ideyası örtülü, gizli şəkildə olsa da, yenidən canlanmışdır. Xalq şairi Səməd Vurğunun vətənpərvərliyə həsr edilmiş ilhamlı şeirləri əslində geniş mənada milli istiqlal düşüncəsinin formalaşmasına xidmət etmişdir. Bununla belə, Azərbaycanda milli dövlət, ana dili, milli mənlük uğrunda mübarizəyə xidmət edən ədəbiyyat da yaradılmışdır. Görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyevin Azərbaycan Respublikasının rəhbəri kimi azərbaycançılıq istiqamətində dövlət səviyyəsində həyata keçirdiyi genişmiqyaslı tədbirlər ölkədə milli-mənəvi özünüdərkə və bu ideala xidmət edən ədəbiyyata geniş meydan açmışdır. Fikrimizcə, həmin dövrdən, yəni XX əsrin yetmiş-səksəninci illərindən etibarən Azərbaycanda milli istiqlal ədəbiyyatının yeni mərhələsi yaranmışdır. Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə, Xəlil Rza Ulutürk, Məmməd Araz, Sabir Rüstəmxanlı və başqaları yeni dövr Azərbaycan milli istiqlal ədəbiyyatının yaratıcıları kimi meydana çıxmışlar. Bu sahədə Bəxtiyar Vahabzadənin özünəməxsus böyük xidmətləri vardır.

Əsas hissə / Main part

Azərbaycanın Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə, yaradıcılığının bütün mərhələlərində zəngin ənənələrə malik olan Azərbaycan lirikasını orijinal lirik şeirlərlə zənginləşdirmişdir. Hələ 1962-ci ildə yazılmış “Bəxtiyaram mən” şeiri aradan təxminən yarım əsr keçməsinə baxmayaraq, bu gün də Azərbaycan şeirinin təkrarsız nümunələrindən biri kimi səslənir:

*Mey olsan, yanında bir qədəh ollam,
Gül olsan, çətrini öpən meh ollam,*

*Ot olsan, bir anda dönüb şəh ollam,
Dağ olsan, zirvənə yağan qaram mən.*

*...Özün bir aləmsən, eşqin bir aləm,
Sən olan könüldə nə kədər, nə qəm!*

*Sənsiz bu dünyanın ən bədbəxtiyəm,
Səninlə dünyada bəxtiyaram mən. [7, s.90]*

İctimai-fəlsəfi lirikasının böyük üstünlük qazandığı illərdə də Bəxtiyar Vahabzadə həm də incə ruhlu şeirlər yazmaq ənənəsinə sadıq qalmışdır. XX əsrin altmışıncı illərində yazılmış “Dodaqda göz”, “Biri sənən, biri mən”, “Bəhanəm” şeirləri, yetmişinci-səksəninci illərdə qələmə alınmış “Kəpənək”, “İnsan göydə ay kimidir”, “Küsəndə” kimi poetik nümunələr təkcə yarandığı dövrün deyil, ümumiyyətlə, Azərbaycan lirik poeziyasının hadisəsidir. Yaxud, keçən yüzilliyin sonu, yeni əsrin başlanğıcında Bəxtiyar Vahabzadənin meydanlarda və yürüşlərdə öndə getdiyi vaxtlarda, müstəqilliyin möhkəmləndirilməsi yollarında mübarizə apardığı məqamlarda meydana çıxmış “Ömür qatarı”, “Mən aldanmaq istəyirəm”, “Sənsizliyin içində”, “Borcludur” və sair lirik şeirləri xalq şairinin qəlbinin dərinliklərindəki lirikanın intəhasızlığını, tükənməzliyini nümayiş etdirir. Bu şeirlərin bir çoxuna Azərbaycanın tanınmış bəstəkarlarının yaddaqalan mahnılar bəstələməsi həmin bədii nümunələrdəki qeyri-adi lirizmin, ahəngdarlığın, səmimiyyətin asanlıqla musiqi ladına çevrilə bilməsi ilə əlaqədardır.

Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadənin həssas, kövrək, təbii hiss və həyəcanları, lirik düşüncələri bütün incəlikləri ilə “Gəlir” adlı şeirində özünün poetik əksini tapmışdır. Bu, insan və təbiət, həssas qəlb və əsl sevgi haqqında dərin mənalı nəğmədir. Bəxtiyar Vahabzadənin 1950-ci ildə yazılmış “Gəlir” şeiri onun yaradıcılığı üçün səciyyəvi olan fəlsəfi mahiyyətə malik lirikanın nadir nümunəsidir. Bu şeirdə lirizm fəlsəfəni üstələmişdir, fəlsəfi düşüncə lirikanın daxili məntiqindən doğmuşdur:

*Tarıma çəkilməmiş simə bənə səni!
Titrə, bir yarpağın titrəməsindən.
Bil, dənizdə coşan suyun səsindən
Xəzri gəlir, yoxsa gilavar gəlir.*

*Bir az sıxlaşanda göydə buludlar,
Yavaşca titrəşir yerdə göy otlar.
Onlar da bilir ki, havada çən var,
Sabah yağış gəlir, sabah qar gəlir.*

*Müəssər deyildir hər kəsə ancaq
Ürəkdən keçəni gözdən oxumaq.
Qaranquşdan qabaq, torpaqdan qabaq
Gərək biləsən ki, ilk bahar gəlir.*

*Qəlbim götürməyir bəri-bəzəyi,
Çətindir yamamaq sınımış ürəyi.
Özün dərk edəsən gərək hər şeyi,
Səni başa salmaq mənə ar gəlir.*

*Baxışdan söz götür, söz anla sözdən,
Həssas ol, sevgilim, ömrün boyu sən.
Əgər sevirənsən, ayaq səsimdən
Gərək biləsən ki, Bəxtiyar gəlir! [4, s.243]*

Bəxtiyar Vahabzadənin şeirlərində insanın və həyatın elə seçilmiş anları lirikanın mövzusunə çevrilir ki, həmin məqamların obrazlı poetik təqdimatı düşündürücü mətləblərin mənalandırılması

ilə nəticələnir. Yəni Bəxtiyar Vahabzadə sırf lirik şeirlər vasitəsilə də ictimai-fəlsəfi fikirləri ifadə etməyin ustasıdır. Bəxtiyar Vahabzadə poeziyasının bu səciyyəvi xüsusiyyətini çox kamil şəkildə əks etdirən “Böl görüm” şeirinin lirik poeziyaya, yaxud fəlsəfi lirikaya aid olduğunu çətinliklə müəyyən etmək olur:

*“Bəxtim, mənə yar ol”, deyib çağlaram,
Yar olmasa, de, bəxtiyar ol görüm.
Gələcəyə ümidimi bağlaram,
Bir an sonra nə olacaq, bil görüm.*

*Yaz ayları çağıldayan selmisən?
Bu dünyanı oyuncaqımı bilmisən?
Həyat səni güldürəndə gülmüsən,
Hünərin var ağladanda gül, görüm.*

*Dünyamızı yasa, toya bölmüşük,
Sevdamızı oda, suya bölmüşük,
Ömrümüzü günə, aya bölmüşük,
Min arzuya, min diləyə böl, görüm. [5, s.25]*

Lirik şeirlərində ictimai-fəlsəfi düşüncələri ifadə etmək bacarığı tədricən Bəxtiyar Vahabzadəni XX əsr Azərbaycan vətəndaşlıq lirikasının əsas yaradıcılarından birinə çevirmişdir. Xalq şairinin vətəndaşlıq lirikası onun milli istiqlal düşüncələrindən yoğrulmuş ictimai-fəlsəfi şeirlərinin mükəmməl bir toplusundan ibarətdir. Bəxtiyar Vahabzadə ən yeni dövr Azərbaycan milli istiqlal ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri kimi böyük şöhrət qazanmışdır.

Məlum olduğu kimi, böyük ədəbiyyat əsrlər boyu həmişə böyük istiqlala xidmət etmişdir. Bununla belə, Azərbaycanda milli azadlıq mənasında istiqlal ədəbiyyatı XX əsrin əvvəllərindən başlanır. Bizə görə, görkəmli yazıçı və böyük ictimai xadim Cəlil Məmmədquluzadə Azərbaycanda milli istiqlal ədəbiyyatının qüdrətli yaradıcısı və sərkərdəsidir. XX yüzilliyin əvvəllərində yaşayıb-yaratmış Mirzə Ələkbər Sabir, Üzeyir Hacıbəyov, Əhməd Cavad, Məhəmməd Hadi, Almas İldırım Azərbaycan istiqlal ədəbiyyatının beşiyi başında dayanan görkəmli sənətkarlar kimi ədəbiyyat tarixində dərin izlər buraxmışlar.

Çətin və mürəkkəb ictimai-siyasi şəraitə baxmayaraq, sovet hakimiyyəti illərində də Azərbaycanda istiqlal ədəbiyyatı yaranıb inkişaf etmişdir. Sovet dövrü Azərbaycan yazıçı və şairləri bu məqsədlə müxtəlif üsullardan istifadə etmişlər. Bir çox hallarda bədii ədəbiyyatda azadlıq mövzusunda cərəyan edən hadisələr bilərəkdən xarici ölkələrdə baş vermiş proseslər kimi təsvir olunmuşdur. Fikrimizcə, xalq yazıçısı Mirzə İbrahimovun “Madarın dastanı” povestində ispan həyatından, xalq şairi Səməd Vurğunun “Zəncinin arzuları” poemasında Avropadan və xalq şairi Xəlil Rzanın “Afrikanın səsi” şeirində Afrikadan söz açılması sadəcə olaraq zahiri fon xarakteri daşıyırdı. Bir qədər əvvəl Cəlil Məmmədquluzadə də “Dəli yığıncağı” pyesinin mövzunu Əmiristanı aldığını sezdirmişdi. Halbuki yer üzündə Əmiristan adında bir dövlət yoxdur. Əmiristan elə qanunların deyil, totalitar rejimin, əmr və fərmanın hökm sürdüyü Sovetlər İttifaqı, yaxud Sovetstan demək idi.

Bəxtiyar Vahabzadənin (1925-2009) də sovet dövrü istiqlal düşüncəsi beynəlxalq mövzularda yazılmış əsərlərində öz əksini tapmışdır. Bu mənada onun “Latın dili”, “Hayd park” qəbilindən olan şeirləri, xüsusilə 1967-ci ildə tamamladığı “Təzadlar” poeması mövzusu xarici ölkələrin həyatından alınmış, lakin əslində Azərbaycan həqiqətlərinə həsr olunmuş qiymətli bədii əsərlərdir. Bəxtiyar Vahabzadənin “Latın dili” şeiri XX əsrdə nəinki Azərbaycan ədəbiyyatında, hətta keçmiş Sovetlər

İttifaqı miqyasında milli istiqlalın vacib şərtlərindən olan ana dili uğrunda mübarizədən söz açan ən cəsarətli əsər hesab olunmağa layiqdir. Sovet dövrü Azərbaycan ədəbiyyatında ana dili uğrunda mübarizənin bundan uca zirvəsi yoxdur. Doğma ana dilinin təhlükədə olduğu çətin illərdə, 1967-ci ildə Bəxtiyar Vahabzadə həyatını təhlükə qarşısında qoymaqdan çəkinməyərək “Latın dili” şeiri ilə Azərbaycan dilinin müdafiəsinə qalxmışdır. “Latın dili” şeiri bu mövzuda bütün həyatı boyu düşünüb-daşınmış, ən müxtəlif səviyyələrdə fikirlərini bəyan etmiş Bəxtiyar Vahabzadənin həmin istiqamətdə meydana çıxmış əsərlərinin də ən uca nöqtəsini təşkil edir. Bəxtiyar Vahabzadənin ana dili mücadiləsi Azərbaycan ictimai fikrində böyük əks-səda doğurmuş, nəticə olaraq Azərbaycan dilinin nüfuzunun və mövqeyinin qorunub saxlanmasına ciddi təsir göstərmişdir. Ölkədə Bəxtiyar Vahabzadəni oxuyan hər kəs, dövlət məmurları da, sadə oxucular da “Latın dili” şeirini Azərbaycan dili şeiri kimi qəbul etmişdir:

*Latın dili!
Hər sözündə dünya boyda yük daşıyır.
Latın dili!
Millət ölüb, dil yaşayır.
...Mən azadam, müstəqiləm sözlərini
Öz dilində deməyə də
İxtiyarın yoxsa əgər
De kim sənə azad deyər?
Komalarda dustaq olub ana dilin,
Böyük-böyük məclislərdən
İtirilib ilim-ilim.
İclaslarda bir kəlmə də sözü yoxdur
Bəlkə onun
Böyük, rəsmi məclislərə
Çıxmaq üçün üzü yoxdur?
...İndi söylə
Hansı dilə ölü deyək?
Vətən varkən, millət varkən
Kiçik, yoxsul komalarda
Dustaq olan bir diləmi?
Yoxsa uzun əsrlərdən keçib gələn
Xalqı ölən, özü qalan bir diləmi? [1, s.58]*

Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadənin Azərbaycanın istiqlalına həsr olunmuş düşüncələri Vyetnam xalqının azadlıq mübarizəsindən bəhs edən “Təzadlar” poemasında da özünün qabarıq əksini tapmışdır. Keçən əsrin altmışıncı illərində Vyetnam xalqının azadlıq uğrunda apardığı mübarizə o vaxtlar Amerika ilə qarşı-qarşıya dayanan Sovetlər İttifaqının mənafeyinə və maraqlarına uyğun gəlirdi. Ona görə də Vyetnam mövzusunda əsərlər yazmaq ədəbi-ictimai mühitdə aparıcı məsələlərdən birinə çevrilmişdi. Bəxtiyar Vahabzadə də yaranmış fürsətdən faydalanaraq, “Təzadlar” poemasında Vyetnam mübarizəsinin fonunda özünün azadlıq, istiqlal düşüncələrini əks etdirməyə nail olmuşdur. “Təzadlar” poemasında hər hansı ölkəyə, o cümlədən Vyetnama da dəxli olmayan, ümumiyyətlə, azadlıq anlayışının mahiyyətini açan, milli istiqlalın fəlsəfəsini aydınlaşdıran ayrı-ayrı misralar və bəndlərlə şair öz xalqına azadlığın mənasını çatdırmış, ölkəsini gələcək mübarizələrə hazırlamaq məqsədini izləmişdir:

*İnsan ürəyində kin də, nifrət də,
Əbədi köz bağlar, bir anlıq olmaz.
Azadlıq olmayan bir məmləkətdə
Adamlar yaşayar, insanlıq olmaz.*

*Düşünən beyinlər çökər zülmətə,
Yalanla həqiqət üzbəüz olar,
Azadlıq olmayan bir məmləkətdə
Düz əyri adlanar, əyri düz olar. [3, s.21]*

Buna görədir ki, “Təzadlar” poeması təkcə Vyetnamdakı deyil, Bəxtiyar Vahabzadənin öz ölkəsindəki təzadları da əks etdirən bədii əsər kimi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. “Təzadlar” poeması özünü azad ölkə kimi dünyada bəyan edən Sovetlər İttifaqının təzadlı həyat tərzini müəyyən vasitələrlə nəzərə çarpdırırdı. Bəxtiyar Vahabzadənin əsərdəki azadlıq düşüncələrində heç bir təzad əlaməti yox idi. Beləliklə, şair hələ keçən əsrin altmışıncı illərində zor şərtlər altında olsa da, özünün milli azadlıq arzularını xalqına çatdırmağı bacarmışdır.

Ölkənin bütövlüyü və xalqın birliyi məsələsi Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadənin yaradıcılığında geniş yer tutur. Demək olar ki, B.Vahabzadə bu mövzuya yaradıcılığının əlli ildən artıq davam edən bütün mərhələlərində müraciət etmişdir. Sovet hakimiyyəti illərində o, əsərlərində milli birlik şüurunu formalaşdırmaq məsələsinə xüsusi önəm vermişdir. Bu zaman onun şeirlərində xalqın birliyi məsələsi ilk növbədə milli-mənəvi özünüdərk təbliği səviyyəsində əks etdirilmişdir. Sosializm ideologiyasının, beynəlmillətçilik ideyasının hakim olduğu cəmiyyətdə milli-mənəvi özünüdərk məsələsindən bəhs etmək, hər şeydən əvvəl, millətin süni şəkildə aşınmağa məcbur edilməsinin qarşısını almağa xidmət edirdi. Dünya şöhrətli böyük yazıçı Çingiz Aytmatovun ümümsovet ədəbiyyatında manqurtlaşdırma proseslərinə qarşı apardığı mübarizəni Azərbaycan ədəbiyyatında Bəxtiyar Vahabzadə həyata keçirirdi.

Heç şübhəsiz, Bəxtiyar Vahabzadənin xalqın milli birliyi mövzusunda yazdığı əsərləri sırasında sovet Azərbaycanında meydana çıxmış, millətin tarixi müqəddəratını əks etdirən bədii əsərlər xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu cəhətdən xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadənin 1999-cu ildə yazdığı “İstiqlal” poeması mühüm yer tutur. “İstiqlal” poeması milli-mənəvi bütövlük və xalqın birliyi haqqında poetik monoloqdur. Bu əsər, eyni zamanda, XX əsrin doxsanıncı illərində Azərbaycanın müstəqillik qazanmasının doğurduğu emosional düşüncələri, dünya azərbaycanlılarının birliyi və həmrəyliyi məsələlərini də geniş planda əks etdirən poema kimi də böyük əhəmiyyət kəsb edir. Lirik-fəlsəfi üslubda yazılmış həmin poema Azərbaycanın istiqlalı haqqında Bəxtiyar Vahabzadənin monoloqunun böyük imkanlarını nümayiş etdirir. Bütövlükdə isə bu əsərdə şair üçün müqəddəs olan hər şeyin məhz Anamız Azərbaycanın timsalında əbədiləşib qorunub saxlanmasına, daha da möhkəmləndirilməsinə xidmət etməlidir. “İstiqlal” poeması Bəxtiyar Vahabzadənin Azərbaycanın milli istiqlalının poetik konsepsiyasıdır.

İstiqlal düşüncəsi baxımından Bəxtiyar Vahabzadənin çoxcəhətli fəaliyyətində və yaradıcılığında yeni mərhələ XX əsrin səksən-doxsanıncı illərinə aiddir. Görkəmli şair bu mərhələdə bir tərəfdən mənsub olduğu xalqın müstəqillik və istiqlal düşüncəsini dərinləşdirmək və yetkinləşdirmək vəzifələrini ardıcılıq və qətiyyətlə həyata keçirmiş, digər tərəfdən isə azadlıq və demokratiya adı altında ölkədə xaos yaratmaq, şəxsi mənafe naminə qarışıqlıq salmaq niyyətində olanlarla mübarizə aparmalı olmuşdur. Onun millət, vətən, azadlıq haqqındakı əsərlərində məsələnin hər iki qütbü əhatə olunmuşdur. Ölkənin və xalqın, müstəqillik və azadlığın poetik mahiyyətini açanda Bəxtiyar Vahabzadə mütəfəkkir şair, istiqlal pərdəsi altında yalançı millət qəhrəmanı kimi görünmək istəyənlərin gerçək üzünü təqdim etmək məqamlarında isə vətəndaş sənətkar kimi görünür.

Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra başlanğıc mərhələdə qanlar və qurbanlar bahasına əldə olunmuş milli istiqlalı qoruyub saxlamağı bacarmayanların, ölkədə çaşqınlıq yaradanların bədii obrazı da Bəxtiyar Vahabzadənin əsərlərində canlandırılmışdır. Əslində xalq şairinin XX əsrin doxsanıncı illərində yazılmış şeirlərinin böyük əksəriyyəti bu mövzuya həsr olunmuşdur. Bu qəbildən olan silsilə şeirləri ilə o, xalqın gözünü açmağa, kütlə psixologiyasından yaxa qurtarılmasına, oxucuların cəmiyyətdə gedən proseslərdən baş çıxarmasına çalışmışdır. Vətəndaş şairin həmin mövzuda yazılmış ünvanlı-ünvansız şeirlərində ana xətt milli istiqlalın müdafiə edilib daha da möhkəmlənməsinə istiqamətlənmişdir. Belə şeirlərdə poetik mənalandırmadan çox ittiham, tənqid, çağırış notları vardır:

*Bu xalqı sökənlər müdam xalq dedi,
Nə özü ucaldı, nə endi xalqa.
Ömründə bir dəfə xalq deməyənlər,
Kürsü məramıyla söykəndi xalqa.*

*Özgənin fikrini bəyənməyənlər,
Özünü öyməkçün xalqı öyənlər,
Gah ona, gah buna düşmən deyənlər,
Əslində özləri düşməndi xalqa.*

*Yüz yollu yüz nəfər kütlədir, ancaq,
Bir yollu beş nəfər qüvvədir ancaq.
Yüz sözlü məmləkət ölkədir ancaq,
Bir sözlü məmləkət vətəndi xalqa. [2, s.568]*

Ümumiyyətlə, ədəbiyyatda istiqlal məfkurəsi məsələsi dövlət və sənətkar problemi ilə üzvi surətdə bağlıdır. Xüsusən, sovet hakimiyyəti dövründə istiqlal yollarında çarpışmaq dövlətlə üz-üzə durmaq, necə deyərlər, başını baltanın altına qoymaq demək idi. Bu cəhətdən, Bəxtiyar Vahabzadənin istiqlal düşüncəsinin ilham qaynaqları araşdırıldığı kimi, şairin milli azadlıq mücadiləsinin də istinad mənbələri ayrıca öyrənilməyə möhtacdır. Müşahidələr göstərir ki, Bəxtiyar Vahabzadənin hələ sovet hakimiyyəti illərindəki istiqlal düşüncəsi Azərbaycan dövlətinin dərinliklərində dəstəklənmişdir. XX əsrin əllinci illərindən etibarən Azərbaycanda yüksək vəzifələrdə şərəflə xidmət göstərmiş görkəmli dövlət xadimi Heydər Əliyev ölkənin düşünən beyinlərini, milli düşüncəyə malik elm və ədəbiyyat xadimlərini sovet rejiminin təhlükəsindən xilas etmiş, belə şəxsiyyətlərə açıq və ya örtülü şəkildə dəstək vermişdir. Görkəmli ədəbiyyat xadimləri Mirzə İbrahimov, Bəxtiyar Vahabzadə, Məmməd Araz, Xəlil Rza, Sabir Rüstəmxanlı, adlı-sanlı elm adamları Ziya Bünyadov, Abbas Zamanov və başqalarının taleyində Heydər Əliyevin görünən və görünməyən böyük xidmətləri olmuşdur.

Heydər Əliyevin siyasi hakimiyyətinin ikinci mərhələsində xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə müstəqillik dövrü Azərbaycan parlamentinin üzvü və görkəmli ədəbiyyat xadimi kimi ölkədə aparılan milli dövlətçilik siyasətinin həyata keçirilməsində fəal rol oynamışdır. Yaranmış münbit şəraitdə illərdən bəri toplanmış istiqlal düşüncəsi təcrübəsi geniş şəkildə həyata keçirilmişdir. Bu yolda Bəxtiyar Vahabzadə Azərbaycan ziyalı mühitinin ən aparıcı siması səviyyəsində çıxış etmişdir. İstiqlal şairi istiqlala qovuşmuş ölkənin milli istiqlal ədəbiyyatının dəyərli nümunələrini yaratmışdır. “Şəhidlər” poeması Azərbaycan milli istiqlal ədəbiyyatının kamil nümunəsidir. Əsərdə Azərbaycan şəhidlərinin simasında milli istiqlal ədəbiyyatının qəhrəmanlarının bədii obrazı canlandırılmışdır. Bəxtiyar Vahabzadə Vətən uğrunda həlak olmuş Azərbaycan şəhidlərindən ana torpağın bağına azadlıq toxumları əkən milli qəhrəmanlar kimi söz açmışdır:

*Zalım öyünməsin zülmələriylə,
Min bir böhtanıyla, min bir şəriylə,
Həqiqət uğrunda ölümləriylə
Ölümü kamına çəkdi şəhidlər!*

*Tarixi yaşadıb diləyimizdə,
Bir yumruğa döndük o gecə biz də.
Yıxıb köləliyi ürəyimizdə
Cəsarət mülkünü tikdi şəhidlər.*

*İnsan insan olur öz hünəriylə,
Millət, millət olur xeyir-şəriylə,
Torpağın bağına cəsədləriylə
Azadlıq toxumu əkdi şəhidlər! [6, s.45]*

Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadənin “Azərbaycan-Türkiyə” adlı şeiri istiqlal qazandıqdan sonra Azərbaycana bütün sahələrdə təmənnəsiz dəstək verən qardaş Türkiyə cümhuriyyəti ilə tarixi bağlılığı və çağdaş münasibətləri mənalandıran təsirli poetik nümunədir. “Azərbaycan-Türkiyə” şeirinə yazılmış mahnı hər iki ölkədə geniş yayılmış qardaşlıq və birlik marşı kimi səslənir:

*Bir millətlik, iki dövlət,
Eyni arzu, eyni niyyət,
Hər ikisi Cümhuriyyət,
Azərbaycan-Türkiyə.*

*Bir ananın iki oğlu,
Bir ağacın iki qolu,
O da ulu, bu da ulu,
Azərbaycan-Türkiyə.*

*...Dinimiz bir, dilimiz bir,
Ayımız bir, ilimiz bir
Eşqimiz bir, yolumuz bir
Azərbaycan-Türkiyə. [4, s.319]*

Azərbaycan ədəbi tənqidi Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadənin yaradıcılığındakı mövzu və ideya baxımından mövcud olan genişliyi daim qeyd etmişdir. Xüsusən, türk dünyası mövzusu şairin əsərlərində daha böyük yer tutur. Bu mənada haqlı olaraq deyildiyi kimi, Bəxtiyar Vahabzadə təkcə Azərbaycan türklərinin deyil, bütün türk dünyasının bütövlüyü, tamlığı ideya-mənəvi birliyi uğrunda mübarizə aparən qəhrəman şairdir. Bu bucaqdan yanaşdıqda aydın şəkildə görünür ki, geniş mənada türk dünyasına xidmət baxımından da Bəxtiyar Vahabzadənin böyük rolu və zəhməti vardır. “Özümüzü kəsən qılınc” dramında ədib ortağ soykəkə malik olan türklərin ulu keçmişinin tarixi məqamlarını diqqət mərkəzinə çəkmişdir. “Özümüzü kəsən qılınc” türk dünyası üçün ibrət kitabıdır. Azərbaycanda və Türkiyə səhnəsində böyük uğurla tamaşaya qoyulan bu əsər türklüyün birliyə olan ehtiyacının ədəbiyyatdakı böyük əks-sədasıdır. Son əsərlərindən biri olmaq etibarilə “Özümüzü kəsən qılınc” Bəxtiyar Vahabzadənin türk dünyasına vəsiyyətnaməsi kimi də səslənir. Görkəmli gövlət xadimi Heydər Əliyev “Özümüzü kəsən qılınc” pyesinə “millətimizin qədim köklərinin tarixinin böyük bir səhifəsini açib ictimaiyyətə göstərən” əsər kimi yüksək qiymət vermişdir.

Bir çox şeirlərində və “Şəhidlər” poemasında Bəxtiyar Vahabzadə türk dünyası üçün aktual olan problemlərdən bəhs etməyi vacib sayır. Artıq bu məqamda o, geniş mənada türk dünyasının tarixi müqəddəratından söz açır. Azərbaycan ədəbiyyatında türk dünyasının mənəvi birliyi məsələsini Bəxtiyar Vahabzadə qədər açıq deyən ikinci şair göstərmək çətindir. Belə məqamlarda Bəxtiyar Vahabzadə qətiyyənlə turançı mövqedən çıxış etmir. Onun türkçülük baxışlarında ortaq dövlət deyil, ortaq tale məsələsi ədəbiyyatın gündəminə gətirilmişdir. Məsələyə global səviyyədə baxmağı bacaran Bəxtiyar Vahabzadə türk xalqlarının mənəvi birliyi və qarşılıqlı dəstəyi məsələlərinə Azərbaycanın problemləri baxımından qiymət vermişdir.

*Tarix bizi imtahana çəkirkən,
İmdad umur hamımızdan bu Vətən.
Dünya da haqq səsimizə kar ikən,
Türkün türkə ədavətə haqqı yox!*

*Nə çox imiş bu torpağa göz dikən,
Baxa-baxa gözümüzə mil çəkən,
Düşmənimiz dostumuzdan çox ikən,
Türkün türkə ədavətə haqqı yox!*

*Sinəsini yarmalıyıq zülmətin,
Bu məqsədə getdiyimiz yol çətin.
Hər gün neçə şəhid verən millətin,
Bir-birilə ədavətə haqqı yox! [2, s.530]*

Nəticə / Conclusion

Göründüyü kimi, Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadənin yaradıcılığında istiqlal mövzusu milli-mənəvi özünüdərk proseslərinin təqdimindən başlayaraq, azadlıq uğrunda mübarizə və istiqlalın keşiyində dayanmaq ideyalarının təcəssümünə qədər böyük bir yol keçmişdir. Nəticədə Bəxtiyar Vahabzadənin simasında Azərbaycan və geniş mənada Türk dünyası istiqlal ədəbiyyatının görkəmli bir simasını qazanmışdır. Vətəndaş şairin adı istiqlal ədəbiyyatına böyük töhfələr vermiş Əhməd Cavad, Mehmet Akif Ərsoy, Çingiz Aytmatov, Nəcib Fazil Qısakürək, Səməd Vurğun, Rəsul Rza, Mirzə İbrahimov, Oljas Süleymenov kimi qüdrətli sənətkarların sıralarında iftixarla çəkilir.

Ümumiyyətlə, Bəxtiyar Vahabzadə Azərbaycan ədəbiyyatının milli-poetik istiqlalnaməsinin qüdrətli yaradıcılarından biridir. Xalq şairinin Azərbaycanın ən yüksək dövlət təltiflərindən olan “İstiqlal” ordeninə layiq görülməsi, həm də onun milli istiqlala şərəflə xidmət etməsinə verilən yüksək qiyməti əyani şəkildə əks etdirir. Milli istiqlalın böyük carçısı Bəxtiyar Vahabzadənin parlaq adı və böyük sənəti Azərbaycanın və ümumən türk dünyasının əbədi milli sərvətidir. Dünya şeir mədəniyyəti üçün də Bəxtiyar Vahabzadənin poeziyası fərqli və qiymətli bir səhifədir.

Ədəbiyyat / References

1. Bəxtiyar Vahabzadə. Əsərləri. 12 cildə, III c. – Bakı: Elm, 2008, 577 s.
2. Bəxtiyar Vahabzadə. Əsərləri. 12 cildə, VI c. – Bakı: Elm, 2008, 738 s.
3. Bəxtiyar Vahabzadə. İstiqlal. – Bakı: Gənclik, 1999, 496 s.
4. Bəxtiyar Vahabzadə. Seçilmiş əsərləri. 2 cildə, I c. – Bakı: Öndər, 2004, 328 s.
5. Bəxtiyar Vahabzadə. Sən olmasaydın. – Bakı: Araz, 2009, 534 s.
6. Bəxtiyar Vahabzadə. Şəhidlər (poema). – Bakı: Elm, 1990, 48 s.
7. Türk dillərində Bahtiyar Vahabzadənin 90 şiiri. – Ankara: Besabes Mat. Yayıncılık, 2015, 190 s.

Национальный поэт Независимости Бахтияр Вахабзаде

Иса Габиббейли

Академик

Президент Национальной академии наук Азербайджана

E-mail: isa.habibbeyli@science.az

Резюме. В статье говорится об основанном на богатых традициях творчестве выдающегося поэта, творца несравненных образцов азербайджанской литературы и поэзии, народного поэта Бахтияра Вахабзаде. С 70–80-х годов XX века на фоне возникновения нового этапа национальной независимой литературы на арену вышли народный поэт Бахтияр Вахабзаде, Халил Рза Улутурк, Мамед Араз и др. как создатели национальной литературы независимости. В этом смысле Бахтияру Вахабзаде принадлежат большие своеобразные заслуги. В творчестве народного поэта большое место занимает вопрос целостности страны и народного единства. Можно сказать, что Б.Вахабзаде обращался к этой теме во все периоды своего более пятидесятилетнего творчества. В советские годы он в своих произведениях придавал первостепенное значение формированию сознания национального единства. Яркое имя и выдающееся творчество славного глашатая национальной независимости Бахтияра Вахабзаде является незабываемым национальным богатством Азербайджана и в целом всего тюркского мира. Поэзия Бахтияра Вахабзаде является особой ценной страницей и для всей мировой поэтической культуры.

Ключевые слова: Бахтияр Вахабзаде, литература национальной независимости, народный поэт национально-духовное самопознание